

„Aportul iudaismului român la cultura europeană”

Interviu cu deputat
dr. AUREL VAINER,
președintele F.C.E.R.

„Ziua iudaismului român la Paris”, desfășurată la Espace Rachi din Capitala Franței, la 6 ianuarie a.c., eveniment al cărui organizator principal a fost prof. univ. dr. Carol Iancu, de la Universitatea Paul Valéry, din Montpellier, l-a avut ca invitat de onoare pe președintele comunității noastre, considerată de lumea evreiască internațională drept una dintre cele mai active din estul Europei. Impresiile de participant ale domniei-sale s-au constituit în interviu pe care președintele Federației, deputat dr. Aurel Vainer, l-a acordat revistei noastre.

în care dr. Șafran devine Șef Rabin este unul din cele mai tensionate din istoria evreilor din România – ascensiunea forțelor de extremă dreapta, cu orientare pronazistă. Șef Rabinul Șafran a știut să-și apere comunitatea – la acea dată, din punct de vedere demografic, a treia din Europa: 800 de mii de evrei. A împiedicat închiderea sinagogilor și a cimitirelor evreiești ordonată de ministrul legionar Radu Budișteanu, în perioada statului național legionar. În toamna anului 1942, a obținut amânarea deportării evreilor din Transilvania de Sud și din Regat, reușind să salveze viața a circa jumătate din evreii din România. Cu sprijinul nuntului apostolic Andrea Cassulo, a adus ajutoare evreilor deportați în Transnistria. După război, a refuzat colaborarea cu noul regim. Nu a semnat documentele privind renunțarea la bunurile comunitare, nu a semnat moțiunea care cerea condamnarea la moarte a liderului P.N.Ț., Iuliu Maniu, ceea ce i-a atras exilul. În cei 50 de ani în care a fost Mare Rabin al Genevei, a militat cu succes pentru promovarea ecumenismului, în favoarea Alialei evreilor din fosta U.R.S.S., a sprijinit sionismul, Statul Israel. A fost un *quod erat demonstrandum*, din care a rezultat că, prin opera sa filozofică, mai cu seamă în domeniul Cabalei, și prin opera socială, dr. Alexandru Șafran reprezintă o efigie a iudaismului român, european și – de ce nu? – mondial.

- Momente memorabile?

- Comunicările copiilor Marelui Rabin dr. Alexandru Șafran, acum maturi; respectații cărturari evrei europeni, prof. univ. dr. în filozofie, Esther Starobinski-Șafran, care a vorbit despre universalitatea gândirii ilustrului său părinte, și prof. univ. dr. în oftalmologie, Avinoam Șafran, care l-a evocat filial, dar și din punct de vedere al interferenței între filozofie și știință. Doamna profesor Esther Starobinski-Șafran s-a referit la volumele *Cabala, Israel în timp și spațiu, Înțelepciunea Cabalei, Un tăciune zmulș flăcărilor, Evrei și creștini: moștenirea Shoah-ului, Etica evreiască și modernitatea* ș.a. Comentariile au dovedit mare adâncime și finețe a observației. Profesorul Avinoam Șafran a impresionat auditoriul

- Concepția care a stat la baza manifestării și cum s-a concretizat?

- O concepție academică și artistică. Prima s-a materializat prin comunicări susținute în cadrul a două mese rotunde, având ca temă viața și opera Marelui Rabin dr. Alexandru Șafran și scriitorii și artiști evrei în România. Cea de-a doua a devenit palpabilă prin imagine și muzică. Este vorba de vernisajul expoziției graficiei și sculptorice Joëlle Dautricourt și al expoziției gravorului, pictorului, ilustratorului de carte și presă Tudor Banuș; ca și de minunatul concert oferit de violoncelista Sarah Iancu, solistă a Orchestrei Naționale din Toulouse.

- Ce v-a reținut atenția din filmul primei mese rotunde?

- În primul rând, deschiderea făcută de profesorul Carol Iancu despre personalitatea emblematică pentru iudaismul român a Marelui Rabin dr. Alexandru Șafran, cu o impresionantă contribuție pe plan filozofic, religios, dar și socio-politic, ca Șef Rabin al Cultului Mozaic din România între 1940-1947. Momentul

prin relatări despre calitatea profund umană a relațiilor tatălui său cu familia, dar și cu marea familie evreiască, despre impactul ideilor sale filozofice asupra înțelegerii multiplelor procese fiziologice, cu precădere, oftalmologice și comportamentale din ființa umană. Acest al doilea aspect a fost ilustrat cu ajutorul tehnicilor moderne de vizualizare. Am trăit momente de mare satisfacție intelectuală și morală.

- Ponderea celui de-al doilea simpozion?

- Aportul iudaismului român la cultura europeană. Fiindcă Moses Gaster a fost unul dintre promotorii de marcă ai literaturii populare românești în Europa. Fiindcă mulți dintre marii avangardiști europeni își trag rădăcinile și s-au format intelectual în România. Mă gândesc la Tristan Tzara, Isidore Isou, Marcel Iancu ș.a. Fiindcă marea poezie europeană a secolului XX nu poate fi concepută fără Benjamin Fundoianu-Fondane, Paul Celan, Ilarie Voronca, Maria Banuș ș.a. Proza – fără Marcel Blecher, Mihail Sebastian ș.a. Despre toți aceștia și despre mulți alții – M. Rodna, Ana Novak sunt numai două exemple – s-a vorbit în cadrul acestei reuniuni.

- Cine au fost conferențiarilor?

- Directoarea Institutului Cultural Român, Magda Cârnelci, scriitorul originar din România, Edgar Reichmann, profesorul universitar de la Politehnica bucureșteană, Dimitriu-Felician

- Savanții Esther Starobinski-Șafran și Avinoam Șafran, despre tatăl lor
- Transformarea Fundației „Filderman” în Fundația „Filderman-Șafran”
- Iudaismul român mai are încă mulți ani în față

Lăzăroiu, graficiană și sculptorița Joëlle Dautricourt. Impresionant a fost medalionul „Maria Banuș” realizat de fiul ei, gravorul, pictorul, ilustratorul de carte și presă Tudor Banuș. Interesante – punctele de vedere legate de avangardism ca și de viața și opera lui Sebastian exprimate de Magda Cârnelci și Edgar Reichmann. Importantă - intervenția profesorului Lăzăroiu despre diferența între vorbă și faptă în tratarea problemelor privind fenomenul antisemit și negaționist în România de azi. Originală – opinia lui Joëlle Dautricourt pornind de la versetul din Genesis, „La început a fost cuvântul”, pentru a-și argumenta opinia potrivit căreia imaginile sunt prelungiri ale cuvintelor.

- Și profesorul Iancu?

- A făcut un istoric din unghi socio-cultural al evreilor sefarzi în România, din secolul al XIV-lea până în perioada post-comunistă, și a citit poeme din recentul său volum de poezie semnat cu pseudonimul *Tristan Janco, Mémoires de la Shoah*.

- Intervenții personale?

- E bine c-ați folosit pluralul, întrucât am vorbit la ambele mese rotunde. După cum știți, subiectele îmi sunt la inimă. Comemorarea unui an de la trecerea în eternitate a Șef Rabinului Șafran a fost marcată la Templul Coral prin luări de cuvânt ale unor prestigioși intelectuali bucureșteni, dar și prin valoroase omagii din partea unor importante personalități din viața politică și religioasă din România. Și la comemorarea din Beer-Sheva mi-am adus omagiul de gând față de ilustrul dispărut. Deși am fost contemporan cu regretatul Șef Rabin dr. Alexandru Șafran, drumurile noastre nu s-au încrucișat fizic, ci numai ideatic. Pornind de la afirmațiile

profesorului Iancu, am arătat că datorită Șef Rabinului Șafran, sunt unul dintre cei aproximativ 300.000 de evrei rămași în viață până la 23 august 1944. Dat fiindcă întâlnirea avea loc la Centrul Rachi, mi-am amintit de heider-ul din Ștefăneștiul natal, unde vorbeam cu cei de seama mea ce grozav lucru este să parcurgi Humașul, Ghemara și s-ajungi la Rachi. Și iată cum unui copil dintr-un *stetl* din nordul Moldovei i-a fost dată șansa s-ajungă la Centrul Rachi din Paris. Mi-era încă proaspătă în minte manifestarea de la Templul neolog din Arad, unde a fost adus prinos de recunoștință Majestății Sale Regina-mamă Elena, căreia Institutul „Yad Vashem” i-a acordat medalia de „Drept între Popoare”. Tot la Arad a fost lansat volumul „Elena – Regina României”, iar Majestatea Sa Regele Mihai a dat autografe. Am vorbit despre toate acestea, dat fiind bunele relații care au existat între Șef Rabinul Șafran și Casa Regală. După o succintă expunere a vieții evreiești actuale în România, a celor 0,1% din totalul celor care au trăit înainte de cel de-al doilea război mondial, un prezent cu împlinirile, neîmplinirile, provocările sale, am accentuat asupra preocupării noastre pentru preservarea, dezvoltarea și valorificarea patrimoniului iudaic sacru - sinagogi și cimitire evreiești – și laic, respectiv, despre activitatea Editurii Hasefer, C.S.I.E.R., R.E., A.E.R.V.H. Referindu-mă la viitor, am încheiat într-o notă optimistă: iudaismul român mai are încă mulți ani în față.

- Clipe de emoție?

- Căldura primirii care mi s-a făcut, apropierea imediată față de mine a familiei Șafran. Aplauzele la propunerea mea de a reforma Fundația Filderman, care să se numească de acum încolo Fundația Filderman-Șafran, ținând seama de rolul major al amândurora în salvarea și supraviețuirea a aproximativ jumătate din populația evreiască din România. Exceptionalul concert susținut de Sarah Iancu, mai ales, piesa *Kol Nidrei*, cântată la final.

- Noi contacte cu instituții evreiești din Paris?

- M-am întâlnit, la sediul Consiliului Reprezentativ des Institutions Juives de France (C.R.I.F.), cu președintele Richard Prasquier, ne-am informat reciproc asupra activității noastre și am convenit încheierea unui Acord de colaborare. Am discutat cu directoarea Muzeului de Artă și Istorie a Iudaismului din Franța, Laurence Sigal, în vederea acordării de sprijin profesional pentru crearea Muzeului Evreilor din Moldova de Nord, a cărui piatră de temelie am pus-o la Dorohoi, în 2007. Am avut convorbiri la Congresul European Evreiesc (C.E.E.) cu secretarul său general, Serge Cwajnebaum, asupra evoluțiilor la zi din viața C.E.E. și F.C.E.R. Am constatat bunele aprecieri de care se bucură F.C.E.R.

- O speranță pentru viitorul imediat?

- La „Ziua iudaismului român la Paris” am anunțat că am solicitat primarului general al Capitalei, Adrian Videanu, ca două străzi din București să poarte numele academicianului Nicolae Cajal și al academicianului Alexandru Șafran. Sper ca această cerere să fie onorată și să aducem și pe această cale un omagiu celor doi mari înaintași.

IULIA DELEANU

Urmare din pag. 1

cu extracte din sute de manuscrise și vechi tipărituri, supuse unui aparat științific de precece anvergură comparatistă. Precum magicele containere menite a dilata decisiv percepția unor poeți de geniu, „la malle de Rimbaud”, de exemplu, care, la centenarul acestui fulgurant rebel, fu plimbată de către directorul general UNESCO în expoziții triumfătoare, de la Charleville-Mézières la Moscova și Petersburg, ori precum alt căfâr miraculos, ce se adăuga postum moștenirii lui Pessoa, s-ar putea spune că literaturii noastre savantul de vrednică ambiție îi dăruia, scotocind prin depozite de anticari, temeuri și nebănuite prelungiri, demne să ilumineze cu surprize un întreg versant venerabil.

La asta mă gândeam într-o după amiază de la începutul lui ianuarie, care-și programase la Paris, în sălile Centrului Rachi, să rememoreze pregnanța și beneficiul altoirilor culturale produse de-a lungul timpurilor, între Israel și trunchiul istoriei românești. Cazul, nicicum singular, se rezema, pentru mine, în același context, pe evocarea unei existențe care a servit și ea ca punte meritorie a prieteniei între popoare: aceea a altui rabin-șef, nu la Londra, unde avea să ajungă Moses Gaster, ci în Elveția, unde și-a stabilit reputația respectabilă Alexandru Șafran, după salutară lui activitate în România. Variete contribuții, coordonate de profesorul Carol Iancu, de la Universitatea din Montpellier, salutate de dr. Aurel Vainer, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, veneau să moduleze aspecte ale unui schimb de energii și inițiative, substanțial ilustrat, pe întinderea ultimelor două veacuri; izbucnind în explozia de inventivitate a dadaismului, surrealismului și lettrismului, prin Tzara, Marcel Janco, Fondane, Brauner, Isou, ori în acea sinceră, complexă reflexiune, constitutivă pentru scrisul lui

„Geografii spirituale”

Sebastian - la care făcea în chip binevenit referință un literator activ și un critic devotat, Edgar Reichmann.

Interesant, dealtminteri, pentru bogăția plurală căreia îi este dator excursul nostru, - a înregistra eoul unor tonitruante revendicări polemice nu ne poate nicicum dispensa de convenința necesară cu ceea ce înseamnă interioritate, cu balansul îngândurat, inerent atâtor alte talente. Asemenea dimensiuni ale atelierului liric, le-am întrevăzut, bunăoară, în mărturia lui Tudor Banuș. Cu discreție, în loc să-și etaleze propria problematică, graficianul, prezent în publicații de prestigiu, a preferat să arunce o lumină irecuzabilă, de adevăr trăit, asupra maicii sale, cunoscuta poetă care a fost Maria Banuș: aberant acuzată, prin 1951 - să ne amintim! -, de orientare „intimistă”. Veacul nu de mult încheiat includea, în formula încâpătoare lui diversități, destule pricini de contencios radical, de apăsare inumană, dar și de regretabil *malentendu*.

Suntem astăzi mai pregătiți a detecta, peste blestemul adversității iraționale și peste scrâșnetul furios al persecuțiilor, făgăduința unui firmament care să distribuie loial consolările; pe bolta lui s-ar asocia fericit liniile de miră ale efortului nostru sufletec. Din astfel de tresăriri, tainic aderente la rădăcinile sacrale ce susțin existența, o recoltă de imagini, semnate Joëlle Dautricourt, se afla expusă acolo, pe simelele Centrului Rachi; voiau să figureze o condiție suprapersonală, autoarea le designa sub un vocabul senzual și fatidic, *Carnea literelor*.

Înspre incantația literelor, încorporate însă unei alcătuirii rigurose funcționale, ar fi trebuit să ne ducă și lucrarea întreprinsă sub semnul altor instanțe metodologice, a performanței lingvistice. Concepută esențial și sagace, *Gramatica română* a lui H. Tiktin, filologul strămutat la Berlin, mi s-a părut întotdeauna, prin concizia ei nervoasă, prin puterea ei vitală, că reprezintă, pentru limba noastră, ceea ce a fost pentru Franța, în veacul XVII, celebra *Gramatică* a janseniștilor de la Port-Royal. Nepoata acestui magistru în filologie, formată sub oblăduirea lui, pictorița Lola Schmierer Roth, a absorbit în parcursul ei, de la „Der Sturm” până la Derain, o echivalentă nevoie de constructivă austeritate. Și un alt nume, provenind direct din orizontul disciplinei arhitecturale, Adrien Fainsilber, îmi răsare aici, ca o completare ce se impune, omis în lista competențelor invocate în dezbaterile de la Paris. Constructor de muzeu, adaptând, la Clermont-Ferrand, o mănăstire din Marele Secol nevoilor stringent moderne, cu un spirit de emulație eficace și original, continuând cu un edificiu remarcabil, de aceeași folosință, la Strasbourg, Fainsilber a făcut în România un pelerinaj în căutarea străbunilor săi israeliți. Invitat de noi, condus de pictorul Ion Nicodim, le-a găsit mormintele în cimitirul de la Iași.

Periplu într-un fel simbolic, această întoarcere înspre originile îndepărtate ale aventurii sale creatoare, la un artist, care, imaginând faimoasa *Geodă*, pentru noul Muzeu parizian al Științelor, marcuse curajul de a închide emblematic, prin parafa unei forme suspendate – receptacol legănând curb

viziunea -, un lung, străvechiu echilibru al arhitecturii, în regimul stabilității orizontale.

Nu-ți trebuie, desigur, opinteli fără de măsură sau arguții falacioase, spre a ordona într-o justă armonie atare elanuri, provocând întâlniri între orizonturi distincte de creație. Să nu uităm, cel mai minunat acord, de zdrobitoare forță persuasivă, s-a petrecut, în istoria ultimelor secole, dincolo de orice zgomot veleitar, de orice gust năbădăios al manifestelor: atunci când dragostea lucidă cu care îmbrățișa tradiția i-a dăruit lui Mendelssohn-Bartholdy perseverența și norocul să redescopere monumentul ei suprem, *Mathaeus Passion*, de J.S. Bach. La 11 martie 1829, exact, zi după zi, la un veac distanță de crearea capodoperei, căzută în uitare, acest tânăr de 20 de ani, mult cultivatul muzician pe care Goethe îl chema să-i deslușească la pian, în ședințe private, evoluțiile din arta sunetelor, reușește o palingeneză pilduitoare: în Leipzig chiar, în urbea unde oficiase divinul Cantor, prin acest adolescent plin de ferveare, excutând magistral partitura, geniul lui Bach urcă din nou, cu proaspătă strălucire, pe cerul memoriei universale. În fine revizitată cu asiduă clarviziune, materie de referință imediată, durată augustă a muzicii reorientează conștiința de sine a prezentului. Cuvintele jubilate pe care istorica restituție i le-a prilejuit autorului însuși, lui F. Mendelssohn-Bartholdy, sunt perfect îndreptățite - „îi aparținea unui evreu să restituie lumii cea mai mare dintre operele creștine”.

Astfel logodite, înțelesurile creației pecetluiesc destine responsabile, de comprehensiune profund angajantă, mai tare decât orice culpabil atentat la omenie. Îmi place să-mi amintesc întâlnirea de la Paris, și schimbul ei de informații și idei, sub incidența unui asemenea *memento*. Încă o dată, înțelepciunea artei se vedește inuzabilă.